

A FAJTA-ADAPTÁCIÓ SZÜKSÉGESSÉGE ÉS LEHETŐSÉGEI A ZÖLDSÉGTERMESZTÉSBN

BORKA MIKLÓS

Zöldségtermesztési Kutatóintézet, Kecskemét

A felszabadulás előtt, a hazai zöldségnevelés rendkívül szűk körre szorítkozott, legnagyobb részben a vetőmag vállalatok tevékenységébe tartozott. Hazai fajtáink legnagyobb része tájfajta volt, és termesztésünkben a különböző zöldségfajoknál nagyon sok külföldi fajtát használtunk.

A külföldi fajták bekapcsolása azonban ma — megnövekedett hazai nevelési kapacitás és eredmények mellett — sem mellőzhető.

Véleményem szerint az egész fajtakérdésben, a külföldi fajták bevonásának ügyével együtt a meghatározó álláspont az áru iránt támasztott igény kell hogy legyen. A fajta csak az egyik, bár fontos tényező az értékesíthetőség biztosítása érdekében.

Külföldi fajták bevonására tehát akkor és ott van szükség, ahol a kitűzött cél hazai fajtával nem, ill. a külföldivel gazdaságosan megoldható.

Ez az álláspont nemcsak a reális és céltudatos döntés lehetőségét teremti meg, de költség-, ill. gazdaságossági tényezőként is értékelve a fajtát, lecsökkenti a szubjektív megítélés mértékét.

Szakmai köztudatunkban régóta van olyan vélemény, hogy kis ország, korlátozott kutatói kapacitás miatt, neveléssel csak azoknál a zöldségfajoknál foglalkozzunk, ahol a versenyt a siker reményével vehetjük fel. A kialakult súlypontok mellett a gyakorlatban érdemi döntés sosem történt eddig és valószínű, a jövőben sem várható arra vonatkozólag, hogy mely fajokkal ne foglalkozzunk.

A külföldi fajták fontos szerepet játszhatnak a hazai szortiment bővítésében. A nagyüzemi termelés egyoldalú hangsúlyozása egyes zöldségfajoknál a választék indokolatlan csökkentésére, beszűkülésére vezetett. A helyesen megválasztott külföldi fajtákkal az egyensúly gyorsan helyreállítható. Ezt egyébként a széles körű házikerti termelés is megköveteli.

A választékbővítés kategóriájába sorolható az alig ismert vagy hazánkban ismeretlen, de indokolatlanul mellőzött új fajok és fajták behozatala. Itt az import, az adaptálás szinte elkerülhetetlen, sőt a leggyorsabb és leg gazdaságosabb módja a termesztés megindításának, felfuttatásának.

Indokolttá teheti az adaptálást új technológiák bevezetése és az erre alkalmas hazai fajták hiánya. Üzemi gyakorlatunkban több eredményes és hézagpótló fajta került így be hozzánk a konzervipari paradicsom gépi technológiája, az uborka új termelési eljárásai kapcsán.

Az új külföldi fajták bevezetése nem egy esetben a tudomány eredményeinek legpregnansabb, legmeggyőzőbb és legközvetlenebb közvetítésének is módszere. A külföld tudományos előrehaladását, új eredményeit demonstrálja, felhívja a hazai kutatás figyelmét egyúttal az új módszerekre, nemesítési irányokra. Tájékoztat a várható új követelményekről, amelyek mielőbbi megismerése export céljaink miatt elsőrendű érdekünk. Nem egy esetben a külföldi fajta értékes nemesítési kiinduló anyag is egyúttal és így a hazai kutatás meggyorsítója.

Minden külföldi eredményt közvetítő fajta egyúttal módot ad a hazai fajtahelyzet, a nemesítő munka felmérésére és kétségtelen konkurrenciát tényezőként serkenti a hazai fajtaelőállítást.

A fajta-adaptáció lehetőségeit különbözőképpen értékelhetjük. Más képet kapunk, ha a közelmúlthoz, és ismét mást, ha a szükségletekhez viszonyítjuk.

A külföldi fajták rendszeresebb és tömegesebb beáramlása alig másfél évtizede indult meg, elsősorban nemzetközi és a hazai politikai-gazdasági feltételek kedvezőbb alakulása eredményeként. Nagy szerepet játszott ebben a külföldi cégek kezdeményezésén túl, a tanulmányutak, a kapcsolatok szélesebb körű lehetősége, az információcsere növekedése stb.

Ma már érthető és magyarázhatóak talán azok a torzulások is, amelyek a hosszú ideig tartó elzárkózás után, az információéhség miatt, a hirtelen megnyílt lehetőségek következtében adódtak. Tömeges, megalapozatlan fajtabehozatal, a közérdek mellőzése, az információcsere és rendelés leszűkítése, monopolhelyzet teremtésére való törekvés, nagy részben és elvileg az előző elzárkózás időszak számlájára írható, anélkül, hogy magunkat fel kívánnánk menteni a történt anyagi és erkölcsi károk felelőségében.

Szerencsére a negatívumok eltörpülnek azon előnyök mellett, amelyet a külföldi fajták bevezetése a zöldborsó, a zöldbab, az uborka, a paradicsom, a hajtatási fajok és fajták, a káposztafélék stb. korszerű fajtákkal való el látásában hozott.

Még fontosabb az a hatás, amelyet ezek a fajták a termelők, vetőmagtermesztők és nemesítők informáltságában, munkájuk, eredményeik reális értékelésében és főként a konkurrenciák készségük felélesztésében és ébrentartásában előidézett. Ennek eredményeit a zöldségfajták előállításának felgyorsulásában — csak néhány példát kiragadva, a zöldborsó, paradicsom, uborka, stb. — ugyancsak tapasztaljuk.

Meg kell állapítanunk, hogy a termelésünkbe került zöldségfajták döntő többsége nyugati fajta. Ez a tény nemcsak az ottani nemesítő munka

színvonalát bizonyítja, hanem azt az érdekeltségi rendszert is jellemzi, amely olyan tömegben zúdítja ránk fajtainformációit, hogy sokszor meghaladja érdeklődés-intenzitásunkat.

Sajnálatos, hogy a népi demokratikus államok fajtaexpánziója a mieinkel azonos szintű, vagy annál is inaktívabb. Ennek ellenére a hagyományos keretek között — elsősorban az NDK-ból — hozzájutottunk néhány hézagpótló fajtához, főként zöldbabból, hónapos retekéből és káposztaféléből.

Ezek után felmerül a címben megfogalmazott kérdés: mi legyen álláspontunk a fajta-adaptáció szükségességét és lehetőségeit illetően?

Gondolat és vitaébresztő reflexióimat a következőkben foglalom össze.

Elsősorban szemléleti kérdéseket érdemes tisztáznunk.

Abban úgy vélem, könnyű egyetértenünk, hogy a fajtát a szükséges technológia és az értékesítendő áru követelménye kell hogy meghatározza, mégpedig minőségileg és ökonómiailag. Ezt az elvet közvetlenül és egyenes vonalúan érvényesíteni kell, az ár és deviza kihatásokkal együtt. A különféle ártámogatások ugyanúgy, mint a népgazdaság egyéb teületein dezinformálják a termelést és az értékesítést is.

Az említettek hangsúlyozásával, a friss és feldolgozott zöldség, valamint zöldség vetőmag export pozitív egyenlege lehetővé kell tegye népgazdaságilag is, hogy a termelés a fajta import szükségleteihez hozzájusson.

Felül kell vizsgálni az OMFI tevékenységét meghatározó rendeleteket. Ebben erősíteni kell az Intézet információs tevékenységét. Lehetővé kell tenni, hogy az OMFI évről évre elsősorban a hazai és külföldi fajták széles körét próbálja ki, de az összes cégekét, akik nálunk forgalmazni szándékoznak. Ezenkívül azon fajok fajtáit, ahol a hazai szükségletet a nemesítési munka huzamosan vagy időlegesen nem fedezi.

Az eredményekről kapjanak az érdekeltek a termelőüzemekig bezárólag olyan súlyú információt a vetőmag árakkal együtt, amely szükséges a fajta-kérdéseik eldöntéséhez.

A fajták vetőmagtermelésének, előállításának, forgalmazásának, felhasználásának anyagi és erkölcsi ódiúmat azok viseljék közvetlenül, akik ezeket előállítják, termelik és forgalmazzák. Az anyagi részét szerintem ma is ezek viselik.

Az elmondottak tartalmazzák azt a feltevést is, hogy a kertészeti növények, vagy azok egy részére, a jelenleg érvényes fajtaminősítési, ill. adaptálási rendszer túlzottan szabályozott rendeletileg, és elveszett belőle a kereskedelmi tevékenység. Nem feltételezi a termelés szakembereinek kellő érettségét a fajták megválasztására.

Mindezek a részmeállapítások természetesen vitathatóak. Az egészen azonban — amelyekbe a részek is beletartoznak — tehát azon, hogy a zöldségfajta ellátásunk, nemesítésünk, felhasználásunk, bel- és külkereskedelmünk hatékonysága, érdekeltségi rendszere nem eléggé rugalmas, nem elég hatékony,

hiányoznak a természetes ösztönzői, hogy a sok intézmény és szabályzó ellenére is folyamatos állami gondozásra szorul, nehéz vitatkozni.

A javaslatok, elgondolások egy részének megvalósulását — különböző mértékben ugyan — az élet már kikényszerítette vagy kikényszeríti. A jelenlegi gazdasági helyzetünk és intézkedéseink, úgy vélem, a felvetett javaslatok egy részét támogatják, más részét gátolják, azonban gazdasági irányítási rendszerünk tendenciáinak megfelelnek.

A fajták adaptációjára tehát a jövőben is szükség van, lehetőségei is fennállanak, csak az eddigieknél másképp, rugalmasabban, közvetlenebb érdekeltséggel, újszerűbben.

Ez esetben a külföldi fajták „adaptálása” többé nem lesz a mai értelemben vett adaptálás, hanem olyan igény kielégítése, amelyben színvonalas, megbízható információk alapján az üzemek és felhasználók határoznak és intézkednek.